

Část 1

MIMOŘÁDNÁ SÍLA

TERMINÁL

Dne 24. června 1945 sledoval J. V. Stalin velkou vítěznou přehlídku v Moskvě. Pěší, jízdní a tankové pluky Rudé armády vrhaly k jeho nohám nespočetné prapory a standardy, odebrané armádám Adolfa Hitlera. Tento den, kdy se spustil prudký déšť, byl obtěžkán historickou symbolikou: Rusko, po velkém utrpení a díky své odolnosti, opět vyhrálo velkou válku. Vojáci Michaila Kutuzova kdysi stejným způsobem kladli k nohám cara Alexandra standardy Napoleonovy armády. V létě 1945 stál po Stalinově boku maršál Žukov, vítěz od Stalingradu a Berlína. O měsíc později v Postupimi 24. července informoval Harry S. Truman Stalina, že Amerika má k dispozici atomovou zbraň.

Třetí a poslední konference Velké trojky za druhé světové války dostala kódové označení Terminál. Měla se konat v Berlíně, kde ale jen málo budov přežilo beze škod závěrečný vpád Rudé armády do města. Jako nejvhodnější místo pro konferenci byl proto navržen Cecilienhof, rezidence někdejších hohenzollernských korunních princů v blízké Postupimi. V zámku se nacházel velký plesový sál, přičemž berlínské předměstí Babelsberg poskytlo zázemí pro delegáty a jejich štáby. Cestou do zámku Cecilienhof

se delegáti mohli vyhnout centru Postupimi, jež bylo těžce poškozeno, a překonat jezero Jungfernsee přes pontonový most. Cesta trvala autem deset minut.

Dne 24. července ve čtvrt na čtyři odpoledne začalo osmé plenární zasedání v Postupimi. Winston Churchill si ihned začal stěžovat na situaci britské vojenské a diplomatické mise v Rumunsku a Bulharsku. Řekl Stalinovi, že „s úžasem četl seznam nepřijemností, kterým musí čelit naše mise v Bukurešti a Sofii. Nemohou volně vyjždět do zahraničí. Byli obklíčeni železnou oponou.“¹ Toto zasedání však vstoupilo do dějin z jiného důvodu.

Když pozdě odpoledne skončilo, delegáti se rozestoupili do dvojic a trojic a rozmlouvali. Churchill spatřil Trumanu, jak přišel ke Stalinovi a jak oba muži zůstali sami jen s tlumočníky. Churchill je ze vzdálenosti pěti metrů napjatě pozoroval. Souhlasil s Trumanem, že Stalina je třeba informovat o úspěšném testu atomové bomby v Novém Mexiku, který se odehrál deset dní před postupimskou schůzkou. Ve svém vzpomínkách Churchill poznamenal:

„Věděl jsem, co se prezident chystá udělat. Hlavní však bylo, abych zjistil, jaký účinek budou mít jeho slova na Stalina. Mám to pořád před očima, jako by se to odehrálo včera. Byl zřejmě potěšen. Nějaká nová bomba! Mimořádné síly! Praveděpodobně rozhodující v celé válce proti Japonsku! Jaké štěstí! Takový dojem jsem si z té chvíle odnesl a byl jsem si jist, že Stalin vůbec nemá zdání o tom, co se mu říká. V jeho intenzivním úsilí a vypětí nehrála atomová bomba žádnou roli. Kdyby tenkrát měl sebemenší představu, jaký revoluční zvrat ve světových záležitostech právě probíhá, jeho reakce by byla nasnadě. Nebylo by nic snazšího, než říci: „Mnohokrát vám děkuji, že jste mi o té nové bombě řekli.

Samozřejmě nemám žádné technické znalosti. Mohou se mí odborníci, zabývající se těmito nukleárními záležitostmi, zítra ráno setkat s vašimi experty?‘ Ale jeho obličej si zachoval veselý a žoviální výraz a rozhovor mezi oběma vedoucími představiteli poté brzy skončil. Když jsme čekali na automobily, ocitl jsem se vedle Trumana. ‚Jak to šlo?‘ zeptal jsem se. ‚Na nic se neptal,‘ odpověděl prezident. Byl jsem si proto jist, že Stalin v této době neměl žádné zvláštní znalosti o rozsáhlém vědeckém výzkumu, na němž se už tak dlouhou dobu podílely Spojené státy a Británie, ani o výrobě, na kterou Spojené státy v hrdinsky bezstarostném gestu vynaložily přes čtyři sta milionů liber.“²

Franklin D. Roosevelt a Churchill byli přesvědčeni o nutnosti chránit atomový projekt před německou zpravodajskou službou. Požadavek absolutního utajení se vztahoval na Stalina stejně jako na většinu členů Churchillovy vlastní vlády. Ani britský válečný kabinet, ani obranný výbor nediskutovaly o bombě dřív, než byla svržena. V telegramu Edenovi z 18. dubna 1945 Churchill navrhl, aby Američané pronikli do oblasti jižně od Stuttgartu dřív, než tam dorazí Francouzi. Churchill věřil, že tam budou nalezena zařízení německého nukleárního výzkumu. Proto požádal Edena, aby naložil s jeho návrhem jako „s pozadím v hlubokém stínu“.³

Dne 18. července obědval Truman s Churchillem, přičemž v první části rozhovoru se zaměřili na atomovou bombu. Pro anglickou vládu z něj nebyla pořízena obvyklá zpráva, jen Anthony Eden a sir John Anderson si udělali pár poznámek. Truman se otázal Churchilla, jakým způsobem to sdělit Rusům. Prezident byl rozhodnut to udělat, ale nebyl si jistý načasováním. Měl by to udělat

v závěru postupimské konference? Churchill mu poradil, aby zprávu spojil s pokusem v Novém Mexiku, „novou skutečností, o které se on a my právě dozvěděli. Proto musíme mít připravenou uspokojivou odpověď na otázku ‚proč jste nám to neřekli dříve?‘“⁴

ZÁVOD S ČASEM O NEJSTRAŠNĚJŠÍ ZBRAŇ

Závod o výrobu atomové bomby nakonec vyhrála Amerika. Exploze v poušti Nového Mexika a poté v Hirošimě a Nagasaki vyznačily začátek nové éry. Vědci, kteří uprchli z fašistické Evropy, kde Hitler dával nepokrytě najevo, že nedůvěřuje „židovské fyzice“, dokázali přitáhnout pozornost vlád ve Washingtonu a Londýně k potenciální hrozbě nacistického Německa, vyvíjejícího „nejstrašnější zbraň“. Leo Szilard pomohl přesvědčit Alberta Einsteina, aby 2. srpna 1939 napsal dopis prezidentu Rooseveltovi, v němž ho varoval před ničivým potenciálem jaderného štěpení. V Einsteinově listě se také objevila zmínka o významu uranových dolů v Jáchymově, které po mnichovské dohodě v září 1938 ovládli nacisté. V reakci na tento dopis Roosevelt ustavil v říjnu 1939 uranovou komisi, jež měla zjistit, jaké jsou možnosti výroby bomby. Další podobné impulzy přišly z Británie.

Mezi dvěma válkami tvořili atomoví vědci malou mezinárodní komunitu; všichni se navzájem znali a těsně spolupracovali. Když Otto Hahn a Fritz Strassmann zjistili, že při svých pokusech docílili štěpení atomového jádra, podali o tom zprávu počátkem roku 1939 v dobře známém vědeckém časopise *Naturwissenschaften*. Výzkum v otázce nestálosti hmoty však byl špatně načasovaný.